

Стерија је то с пуним успехом и учинио. Из његовог рукописа, по наводима дела појединих писаца, види се да је у пуној мери познавао савремену науку. Он наводи тридесетједно дело разних писаца, од шеснаестог века па до тридесетих година деветнаестог. Дела су на латинском или немачком. Од тога је осамнаест дела из деветнаестог века. Међу њима су не само дела осредњих писаца већ и великана: Шелинга и Хегела. Хегелова „Филозофија права” се чак наводи у два издања — првом од 1821 и другом од 1832. Стерија је потпуно на висини савремености и успео је да из огромне књижевности природног права одабере оно што је заиста најзрелије, најнапредније и најприкладније за наше прилике, као и да то на сасвим јасан, прецизан и често чак суптилан начин, а ипак врло сажето, изнесе.

Нема никакве сумње да је Стеријиним делом наша правна филозофија почела на најбољи начин. Стога ће Стерија у њеној историји увек остати као светло име.

Др. Рад. Д. Лукић

ЈОВАН ЦВИЈИЋ И НАРОДНА ТРАДИЦИЈА*

Народна традиција је један од научних извора у Цвијићевим антропоеографским проучавањима. Из тих проучавања постало је велико научно дело. За становништво села по село, области по област, за народ као целину, постављена је прецизна — као алгебарска — формула елемената, из којих је састављено. Тај састав становништва у једној великој мери детерминише живот привредни и морални, историју, менталитет народни. Нарочито у прво време по досељавању. Као свој удео у ново је друштво сваки досељеник био донео у себи, у своме привредном и моралном животу и своме менталитету, онај део историје који је у његовој матичној области био уобличио и друштво и појединца. Ново друштво се изграђивало према тим донетим уделитема и према новим приликама. Својим проучавањима Цвијић и његови ученици створили су велико научно дело. У нас је Цвијић та проучавања почео у последњем часу, када је још било извора обилато. Да није било њега тај би час прошао и дело не би било израђено, као што није израђено и у суседних народа, у којих је тај час био од прилике у исто време кад и у нас, али се радом закаснило. Највише због тога што у таквом часу нису имали неког Цвијића. Иако не за много времена, закаснило толико, да нема наде да се може накнадити. Да није Цвијић то дело засновао, остао би наш и садашњи и будући социолог, историчар, етнограф, правник и практични политичар без неких научних оријентација јако потребних свакоме ономе који увиђа да су му основне оријентације потребне.

* Говор одржан на комеморацији поводом тридесете годишњице смрти Ј. Цвијића, на дан 31 јануара 1957 на Правном факултету. (Примедба Уредништва).

Наша народна традиција се била компромитовала као научни извор за историска испитивања. Била је одбачена и као научни извор за историју, била одбачена и као научни извор и за друго што. Била је одбачена и она историска, општа национална, традиција и она локална традиција. А народ је између те две традиције правио разлику коју наша наука тада није увиђала. Ону општу, националну, историску традицију народ је сам гледао као поезију, као уметничку истину. По томе ју је и ценио. Таква му је требала. Из националне историје је узимао само фабуле за та поетска стварања. На локалну традицију о историји свога села и других уских народских колектива народ је гледао друкчије. Податке из те традиције верификује онако како верификује она причања о савременим, важним и блиским, догађајима, за која му треба да сазна конкретну и реалну истину. Са традицијом је увек тако: чим престане бити чисто локална, чим постане иоле општа, она се израђује као бајка и поезија, као уметничка истина. Народ је тада нити израђује, нити исправља, начинима којима израђује и исправља локалну традицију. Цвијић је локалну традицију рехабилитовао као научни извор. Речено је: „камен, који зидари одбацише, постаде камен угаони”.

Због тога што је селима локална традиција једна потреба, већим делом чисто практична, она је стварају, проверавају, одржавају критичним методама које су у основи и духу што и научне методе, само што им је техника примитивна. Предања локалне традиције се на селу преносе на поколења целог села. Становништво је устаљено: по коју стотину година наслеђују се поколења истог порекла. Потомци једног претка остају у истом селу бар већином, те традиција, генеалогска као и свака друга, има континуитета. Држи је цело село, а не нестална породица једна по једна као у граду. Предак је веза међу свима својим потомцима. Зна се како је међу њима дељено место на коме је насеље, како баштине, зна се како су својта један другоме, па се генеалогска памти и због тога. Потомци истог претка су главнином имања и насељима суседи; који нису, зна се зашто нису; зна се и који су се од другог рода уселили међу њих, када и како. Цела разграната генеалогска од првог претка до сад развија се упоредо са наслеђима и деобама разних непокретних својина и разних многобројних права коришћења. Генеалогска родова у једном селу преплетене су са традицијама о распореду захватања земљишта за баштине и за насеља, са традицијама како су се родови распоређивали по сеоском атару. Трагови пак свих тих старих распореда јасно се распознају и сад, па су сведоци, сигурни сведоци, шта је од тих традиционалних „прича” истина, шта није. То стално верификује генеалогска; то помаже памћењу све до оног претка који се доселио. По седам-осам поколења свуда, а у стариначким областима још више. Генеалогску традицију подржавају и гробља. Потомство истог претка сахрањује се у истој деоници. Нико није рад да га сахране у другој деоници, а туђинце и не пуштају радо у своју деоницу. Та је

родовска деоница гробља дељена како се род разгранавео, али је сва једна целина. Исто као што се деобама распоређују баштине — оне које су старевина. Имају заједничке и обавезе према заједничкој деоници гробља: кулне приликом сахрана — и помена; имају и заједничке обавезе око одржавања гробља и подизања и одржавања онога дела оградe сеоског гробља који је поред родовског гробља. Одржава је и читуља — онде где има читуља. Она је заједничка за неразгранати род; а ако је разгранат, онда су у читуљама сваког огранка били убележени и сви стари претци, још из времена када род није био разгранат. Иако је читуља много пропало у разним недаћама, ипак се очувало сасвим старих. Када се род разграна, када огранци узму друга презимена, па чак и када се део рода пресели негде у близину, заједничку генеалогску традицију одржава и верификује и иста слава. — И у оним областима југословенским, које немају добро развијених општих националних, историских предања, локална је традиција врло развијена. Зачудо је колико је развијена, на пример, у Македонији или Далмацији, колико је прецизна и до у која давна времена досеже.

Да није било неке важне потребе, села не би из чистог интелектуалног интересовања онолико пажљиво и онолико постојано израђивала, проверавала и памтила, генеалогичку родову, традицију о пореклу и о сродствима и другу локалну традицију. Два су главна практична интереса. Први. Разним правима својинским и нарочито разним правима неког самог коришћења главни доказ је у генеалогичкој носиоца права и у генези тих права. Она се могу доказати само тако што је њен постанак и одржавање уписан у сећање и свест народну. Регистровања у књиге какве уопште није било за дуго времена по досељењу. И данас је још врло много чак и баштинских својина које нису регистроване у какве било званичне књиге. За својинска, баштинска, права ипак има неких формалних правних доказа, каквих таквих. Али уопште нигде сем у заједничкој свести сељана нису ни убележена, а камоли правно осигурана, она разна права сезонског саобраћаја преко дугих баштина, или права на сезонску пашу на туђим њивама и ливадама. Нити су била убележена она разноврсна права на колективна земљишта, на шуму, на воду. Нити оне многобројне промене и носилаца тих права и самих тих права. Та су пак права и сада врло важна. Некада су била привредно важнија од својинских права на приватне баштине. Село мора знати порекло тих права да би могло процењивати њихову легитимност. А порекло тих права не може се одвојити од порекла сељана. У неписаној традицији био је извор и праву и правној свести у највећем делу нарочито ових земљишних односа. Иначе би, по ономе како је држава била средила сва та материјална права и обавезе, на селу било безвлашће и потпун неред и правна несигурност свих ових права и свих обавеза. Правно стање у земљишним односима, како појединачно у селу, тако и целога села према околним селима, било је углавном засновано на тим старим многобројним регистровањима конкретних права и

конкретних обавеза у локалну традицију и у колективну правну свест села. Правна свест је и била углавном само извод из свих тих старих урегистрованих права. Друго. За генеалошку традицију има још једна, урачунљива иако мање важна, потреба да ју села памте и верификују. Бракови међу сродницима су по народном брачном праву забрањени у много даљем сродству него по црквеном схватању. Да би се спречили бракови међу сродницима, нарочито по мушкој лози, мора се знати генеалогичка до врло далеких предака. Треће. Важан је и још један, више морални него материјални, узрок одржавања генеалогичке и уопште локалних традиција. Оне су једна од основица друштвеног угледа и појединца и његове породице; оне су веза родовске или друге неке друштвене заједнице која је заједница била јако потребна у приликама када се односи уређују на снагу, али и у свима другим приликама. — То су главни интереси због којих се на селу не сматра беспослицом када озбиљни и паметни људи седну, па сахатима распредају, на пример, чији се седми или осми дед пре или доцније доселио. „Који су од којих прву ватру узели.”

Проучавање миграција је језгро свих антропогеографских проучавања Цвијића и његових ученика. Мало је у нашим балканским областима, па и у ванбалканским сем Словеначке, неких делова „цивилне Хрватске” и неких острва, са којих становништво није било бар по једном развејано све или скоро све. Испреметано и измешано по нашој земљи целој. Из сваке се наше области исељавало у неким приликама; у сваку се усељавало у другим неким приликама. Сви писани извори укупно никада не би могли дати слику колико је то кретање било узвитлано, колико дуготрајно, колико су велике и разноврсне биле последице те бурне динамике. Из писаних извора би се нека мало јаснија слика могла добити само о последњим масовним сеобама у Војводину; о масовним сеобама у северозападне области већ не би; о оним пак појединачним, а сталним, исељавањима која су најважнија, такође не би. Само онако богати научни извори за обавештења, какви су народне локалне и, нарочито, генеалошке традиције могу дати јасно сазнање о тим сеобама, о њиховој ширини и значају. Научни извори, онако добро израђени и онако добро проверени, како их је народ израдио и проверио, могли су дати живу слику о целом овом процесу. Једино они. Богате научне податке из проучавања антропогеографских проблема, израђене по овим живим изворима, тек треба да искористе социологија, економија, правне науке, етнологија.

Научно дело о композицији нашег народа и о начинима којима је он компонован пример је најширег научног рада. У њему су учествовала прво села. У селима су од увек људи на свој начин, сами, расправљали о скоро свему ономе што је предмет наше антропогеографије. На свој начин, за своје село, припремали научну грађу. Уделовали су сеоске памтише који су сва ова сазнања чу-

вали у сећању и приповедали млађима. Увек под контролом села. Ако би ко због нечега хтео да прекраја традицију, други му то нису допуштали. То су научно градиво доцније прибирали за село по село испитивачи, обично сеоски учитељи и свештеници. Учествовали научни радници који су обрађивали то прикупљено научно градиво, па и сами испитивали помање области. Руководио главни иницијатор свега научног посла, који је дао методу и план, упоређивао податке и области, научно класификовао, а сам уочио и скицирао главну линију процеса овог компоновања нашег народа. Уз помоћ својих ученика израдио једну важну науку. У целој националној култури нашој, ово дело Џвијића и његових ученика, једино је које по овој ширини сарадње личи на велико дело какво су наше народне песме. И оне су стваране на платформи целог нашег народа, целе наше историје и целог народног живота. Стварали их појединци, надахнути, предавали широким масама, а оне их стилизовале, цизелирале и чувале. Под Вуковим руководством скупљене и предате у трезоре наше националне културе у часу, кад је наш народ почео да прелази на друкчија, савремена, културна стварања, те широке сељачке масе почеле да престају бити стваралац и депозитар тога културног блага.

Проф. Сретен Вукосявљевић

САДАШЊЕ СТАЊЕ ПРОУЧАВАЊА ПРАВНИХ ИЗВОРА ПИСАНИХ КЛИНАСТИМ ПИСМОМ

Пrouчавање правних извора написаних клинастим писмом (1), ускоро ће бити старо сто година. У шездесетим годинама прошлог века, француски асириолог Ж. Опер (J. Oppert) већ је обратио пажњу на вавилонске правне текстове. Заједно са Ж. Менаном (J. Menant) издао је 1877 у Паризу обимну књигу *Documents juridiques de l'Assyrie et de la Chaldée*.

Његовој иницијативи следили су многи научници, најпре филолози: Французи браћа Ревилу (Reville), Енглези: Пинчес (Th. Pinches) и Џонс (C. H. W. Johns) и Немци: Е. Пајзер (E. Peiser), Бр. Мајснер (Br. Meissner), А. Унгнад (A. Ungnad). Мало помало придружили су им се и неки угледни правни историчари (2), тако Е. Кик (Edouard Cuq) и Ј. Колер (Josef Kohler).

На нове основе поставио је ова истраживања П. Кошакер (Paul Koschaker). Он је 1911 у својој књизи о вавилонско-асирском праву јемства изразио идеју да и јурист треба да је филолошки довољно

(1) Упореди Paul Koschaker: *Cuneiform Law* (Encyclopaedia of the Social Sciences, 1933, s. v. Law, pp. 211—219; *Keilschriftrecht* (Zeitschrift der Deutschen Morgenländischen Gesellschaft, Band 89, N.F. 14, 1935), p. 39.

(2) P. Koschaker: *Keilschriftrecht*, str. 1; E. Cuq: *Etudes sur le droit babylonien. Les lois assyriennes et les lois hittites*, Paris, 1929.